

Adam Kurek*

Neutralizacja prawa międzynarodowego aktami wewnętrznymi – projekt amerykańskiej ustawy H.R. 23 z 2025 r. i quasi-derogacja Statutu Rzymskiego

Neutralization of International Law Through Internal Acts – US bill H.R. 23 of 2025 and Quasi-Derogation of the Rome Statute

Słowa kluczowe: USA, MTK, Izrael, projekt ustawy, prawo międzynarodowe

Key words: USA, ICC, Israel, Draft bill, International law

Abstrakt: Przedmiotem niniejszych rozważań jest amerykański projekt ustawy H.R. 23, którego normy przewidywały nałożenie sankcji na Międzynarodowy Trybunał Karny. W szerszym ujęciu omówione zostaną: (i) techniczne aspekty procesu legislacyjnego, w szczególności niespotykana wcześniej sytuacja, gdy jedno państwo reguluje swoim aktem wewnętrznym relacje innego państwa z Międzynarodowym Trybunałem Karnym, a także odejście od reguły norm generalnych i abstrakcyjnych; (ii) polityczne, religijne oraz historyczne tło procesu legislacyjnego; (iii) normy projektowanego aktu; oraz (iv) akty podobne. Celem tekstu jest omówienie przyjętych rozwiązań oraz wskazanie, że są one bezprecedensowe. Zwrócona zostanie uwaga na konsekwencje przyjętych rozwiązań, które prowadzą do quasi-derogacji umowy międzynarodowej za pomocą aktu wewnętrznego. Wykorzystane metody to: (i) metoda formalno-dogmatyczna; (ii) metoda historyczna; (iii) metoda komparatystyczna; (iv) metoda analizy logicznej.

Abstract: The subject of the present analysis is the U.S. bill H.R. 23, the provisions of which envisaged the imposition of sanctions on the International Criminal Court. In a broader perspective, the following aspects will be discussed: (i) the technical aspects of the legislative process, in particular the unprecedented situation in which one state, through its domestic act, regulates another state's relations with the International Criminal Court, as well as the departure from the principle of general and abstract norms; (ii) the political, religious,

* ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9038-6975>; doktorant w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego, uczestnik Prawniczych Seminariów Doktorskich Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. E-mail: adamandrzejkurek@gmail.com.

and historical background of the legislative process; (iii) the provisions of the proposed act; and (iv) similar acts. The purpose of this text is to discuss the adopted solutions and to demonstrate that they are without precedent. Attention will be drawn to the consequences of these solutions, which lead to a quasi-derogation of an international treaty through a domestic act. The methods employed are: (i) the formal-dogmatic method; (ii) the historical method; (iii) the comparative method; and (iv) the method of logical analysis.

Wprowadzenie do aspektu wewnętrznego i aspektu zewnętrznego problemu niniejszego tekstu oraz przedstawienie hipotezy

Zasadniczym problemem niniejszych rozważań jest kwestia regulacji prawa międzynarodowego wewnątrzpaństwowymi aktami normatywnymi. Zobrazowaniem takiego zjawiska jest sytuacja, w której jedno państwo w swoim prawie wewnętrznym reguluje prawnomiędzynarodowe relacje innego państwa z organizacją międzynarodową.

W tym tekście omawiane są dwa zasadnicze aspekty:

- aspekt wewnętrzny obejmuje krytykę konstrukcji projektu ustawy H.R. 23 pod względem technicznym (odesłania kaskadowe oraz dopuszczalność stosowania norm indywidualno-konkretnych);
- aspekt zewnętrzny obejmuje główny problem, czyli kwestię regulacji aktami krajowymi pierwszego podmiotu prawa międzynarodowego w sferze relacji podmiotów drugiego i trzeciego.

Hipoteza niniejszego tekstu zakłada, że projekt ustawy H.R. 23 – mimo bycia amerykańskim prawem wewnętrznym – ma na celu quasi-derogację prawa międzynarodowego. Chodzi więc o uniemożliwienie stosowania prawa międzynarodowego w zakresie ścigania potencjalnych zbrodni wojennych dokonanych przez osoby spoza państw-stron tego prawa międzynarodowego.

Projekt ustawy H.R. 23:

- wskazuje imiennie (normy konkretne i indywidualne) podmioty chronione przez prawo amerykańskie, które ma quasi-derogować, w tym przypadku normy prawa międzynarodowego;
- określa jaką jest relacja dwóch podmiotów prawa międzynarodowego, które nie są Ameryką;
- przewiduje siłowe (sankcyjne) wymuszenie *de facto* stosowania prawa amerykańskiego przed normami prawa międzynarodowego.

Quasi-derogacja w tym przypadku polega na tym, że państwa-strony umowy międzynarodowej oraz sam organ sądowy – przewidywany przez tę umowę międzynarodową – poniosą negatywne konsekwencje, jeżeli będą chciały realizować normy tej umowy międzynarodowej.

Quasi-derogacja¹ znaczy tyle, co neutralizacja aktem prawa wewnętrznego państwa niebędącego stroną umowy międzynarodowej właśnie tej umowy międzynarodowej, jeżeli jej normy mogą mieć wpływ na to państwo lub jego sojusznika. Inaczej mówiąc jest to prewencyjne zabezpieczenie się przed działaniem norm prawa międzynarodowego prawem wewnętrznym państwa, które nie uznaje danego porządku prawnomiędzynarodowego wobec siebie lub swoich sojuszników². W quasi-derogacji chodzi o takie naciski prawem

¹ Ponieważ nie było zbyt wiele podobnych przypadków ustaw autor wprowadził pojęcie „quasi-derogacji”, które nie występowało wcześniej w literaturze. Warto zwrócić uwagę na art. 27 zdanie 1 Konwencji Wiedeńskiej o Prawie Traktatów, sporządzonej w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. 1990, Nr 74, poz. 439; dalej: Konwencja Wiedeńska), które jest następujące: „Strona nie może powoływać się na postanowienia swojego prawa wewnętrznego dla usprawiedliwienia niewykonywania przez nią traktatu”. W takim wypadku prawem wewnętrznym nie można usprawiedliwiać pomijania lub łamania norm umowy międzynarodowej, jeżeli została ratyfikowana przez państwo, por. M. Górski, *Glosa do wyroku ETPC z dnia 16 kwietnia 2012 r., 55508/07 i 29520/09*, LEX/el. 2012. Przyjmuje się, że z art. 27 Konwencji Wiedeńskiej zawiera normy, które wymagają od państw stron takiej działalności, aby normy umowy międzynarodowej były jak najefektywniej i najskuteczniej urzeczywistnione, por. M. Taborowski, *Zgodność ustawy z Traktatem ustanawiającym Wspólnotę Europejską jako przedmiot pytania prawnego do Trybunału Konstytucyjnego. Glosa do postanowienia WSA z dnia 16 listopada 2005 r., I SA/OI 374/05*, «Europejski Przegląd Sądowy» 2006, nr 5, s. 39. Przy czym obejmuje to umowy międzynarodowe, których państwo jest stroną. Jeżeli chodzi o derogację, jest to tyle, co usunięcie normy prawnej. Derogacja może dotyczyć umowy międzynarodowej, której państwo jest stroną (np. państwo wypowiada daną umowę międzynarodową w wyniku stwierdzenia niezgodności tej umowy z konstytucją przez odpowiedni organ). W przypadku quasi-derogacji jest inaczej – prawem wewnętrznym wyłącza się te umowy międzynarodowe, których państwo lub jego sojusznik nie jest stroną. Jest to akt w kontrze do umowy międzynarodowej, jeżeli przewiduje ona „promieniowanie normatywne” na państwa, które nie są jej stroną. W wypadku quasi-derogacji jest odwrotnie – chodzi o to, żeby normy nieuznawanej przez państwo umowy międzynarodowej w ogóle nie zostały urzeczywistnione. W takim ujęciu państwo jest przeciwne danemu porządkowi prawnomiędzynarodowemu. Przy czym tego państwa przecież nie obowiązuje art. 27 Konwencji Wiedeńskiej, ponieważ nie jest stroną takiej umowy międzynarodowej. W ramach quasi-derogacji państwo nie będące stroną umowy międzynarodowej może swoim prawem wewnętrznym dążyć do takich uregulowań, aby całkowicie uniemożliwić wykonania celu dezaprobowanej normy prawa międzynarodowego.

² Oczywiście można zwrócić uwagę, że nie musi to być „derogacja” ani „quasi-derogacja” lub te pojęcia mogą być określeniem wywierania presji ze strony jednego państwa na inne państwa oraz na samą organizację międzynarodową. W takim czysto geopolitycznym ujęciu jest to partykularna i typowa praktyka podmiotów prawa międzynarodowego, które są na tyle silne, by dążyć do eliminacji niepożądanych przez siebie zjawisk. Jak wyżej wspomniano, quasi-derogacja byłaby więc prawną formą racjonalizacji, instytucjonalizacji lub legalizacji takiej praktyki w swoim wewnętrznym porządku normatywnym. Wynika to z przyjęcia, że prawo międzynarodowe cechuje się specyficznymi kwestiami wiązania. Normy wiążące jedno państwo lub organizację międzynarodową nie muszą automatycznie być obligujące dla innych podmiotów. Te

wewnętrznym, aby cel i normy umowy międzynarodowej – której państwo nie uznaje – nie zostały zrealizowane, nawet jeżeli inne podmioty uznają tę umowę międzynarodową. Quasi-derogacja może być w pewnym sensie uznana za prawną racjonalizację – na potrzeby wewnętrzne – swojego stanowiska w sporach międzynarodowych.

Hipotezy konkretyzujące sprowadzają się do założeń, wedle których wadliwość legislacyjna projektu ustawy H.R. 23 (aspekt wewnętrzny) jest podporządkowana pod aspekt zewnętrzny, którego realizacja wymaga odejścia od utrwalonej techniki legislacyjnej. Wykazane wady techniczne redakcji przepisów badanego projektu mają paradoksalnie na celu prawidłowe urzeczywistnianie jego norm. Inaczej mówiąc to, co – z perspektywy polskiego czytelnika *prima facie* – wydaje się błędami i wadami, jest wprowadzone celowo. Chodzi zasadniczo o stworzenie nowych aktów prawa wewnętrznego, które będą dostosowane do zmian geopolitycznych na świecie.

Status Międzynarodowego Trybunału Karnego

Stronami sporu prawnego – będącego tłem niniejszych rozważań – są Stany Zjednoczone i Izrael przeciwko Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu (dalej: MTK). MTK jest stałym sądem³ międzynarodowym⁴, który ma zajmować się najpoważniejszymi przestępstwami wojennymi, w tym ludobójstwem⁵. MTK posiada osobowość prawną, co znaczy, że jest to podmiot prawa międzynarodowego. Nie jest to jakaś jednostka organizacyjna innego

inne podmioty podejmując kwestię wywarcia presji w pewnym stopniu mogą „unormatywnić” swoją praktykę, np. argumentując ochronę swojego prawa wewnętrznego. Wówczas quasi-derogacja jest elementem takiej praktyki państw i przyjmuje prawną formę faktycznego nacisku na zewnątrz, a precyzyjnie uargumentowanego prawnie wewnątrz.

³ W literaturze także używa się pojęcia „sąd”, gdy definiuje się MTK. Wedle tych poglądów MTK „jest pierwszym stałym sądem karnym powołanym na mocy porozumienia międzynarodowego do ścigania najcięższych naruszeń prawa humanitarnego: zbrodni ludobójstwa, zbrodni agresji, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych” – J. Izydorczyk, P. Wiliński, *Postępowanie przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, «Państwo i Prawo» 2005, nr 5, s. 63.

⁴ A. Wiśniewski, *Uwagi o multiplikacji sądów międzynarodowych*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 2016, nr 2, s. 482.

⁵ E. Karska, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, [w:] J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe. Tom I. Zagadnienia instytucjonalne*, Wrocław 2009, s. 167–169 oraz K. Wierczyńska, *Hierarchia zbrodni w prawie międzynarodowym*, «Państwo i Prawo» 2016, nr 1, s. 66. Wskazuje się także, że od początku istnienia tej organizacji zakładano, że „MTK powinien docelowo zajmować się karaniem indywidualnych zbrodni agresji” – E. Karska, *Dorobek konferencji rewizyjnej Statutu MTK ze szczególnym uwzględnieniem*

organu międzynarodowego. MTK działa więc we własnym (statutowym) imieniu i w ramach realizacji swoich celów⁶. Istnieją poglądy, wedle których MTK jest wprost uznawane za organizację międzynarodową, ponieważ spełnia wszystkie kryteria bycia takim podmiotem prawa⁷.

Przed powołaniem MTK istniały trybunały *ad hoc*. Ściganie zbrodni międzynarodowych miało również miejsce w ramach konkretnych postępowań przed sądami poszczególnych państw⁸. Wskazuje się, że Statut Rzymski co do zasady „potwierdza właściwość sądów krajowych i wykonywaną przez nie jurysdykcję uniwersalną (...). Statut MTK wymienia brak woli państwa jako jedno z kryteriów komplementarności jurysdykcji międzynarodowej w stosunku do krajowej. (...) Drugie kryterium komplementarności jurysdykcji międzynarodowej to niezdolność [państwa – przyp. Autor]. (...) Trzecie kryterium komplementarności jurysdykcji MTK do sądów krajowych to waga sprawy”⁹.

nieniem poprawki definiującej zbrodnię agresji, «Kwartalnik Prawa Publicznego» 2010, nr 3, s. 12.

⁶ P. Milik, *Międzynarodowa osobowość prawna i zdolność prawna Międzynarodowego Trybunału Karnego*, «Państwo i Prawo» 2003, nr 9, s. 70.

⁷ Andrzej Bryl w swojej monografii wskazał, że MTK – poza byciem podmiotem – ma także cechy charakterystyczne dla organizacji międzynarodowej takie, „jak stały charakter (art. 1 Statutu MTK), utworzenie Zgromadzenia Państw-Stron (art. 112 Statutu MTK) i realizowanie wspólnych dla nich celów (preambuła Statutu MTK), posiadanie własnych organów (art. 34 Statutu MTK) oraz budżetu na działalność statutową (art. 113–118 Statutu MTK), jak również osobna procedura wprowadzenia poprawek i rewizji traktatu, na mocy którego powołany został do życia (art. 121–123 Statutu MTK). Wszystkie te cechy pozwalają na stwierdzenie, że MTK nie jest organem sądowym organizacji międzynarodowej (tak jak np. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości), ale organizacją międzynarodową zdolną do samodzielnego działania za pośrednictwem swoich organów” – A. Bryl, *Zbrodnie przeciwko ludzkości w doktrynie i orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych*, Warszawa 2021, s. 358–359. Przedstawiając stanowiska w piśmiennictwie Paweł Szewczyk zwrócił uwagę na pewne cechy wspólne wszystkich organizacji międzynarodowych (cechy konstytutywne) i są to: „trwały charakter organizacji, członkostwo zawężone tylko do państw, umowa międzynarodowa powołująca do życia tego typu organizacje oraz – co warto podkreślić – stałe organy owej organizacji” – P. Szewczyk, *Ewolucja kognicji międzynarodowych organów sądowych funkcjonujących na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] B. Mielnik (red.), *Z problematyki źródeł prawa międzynarodowego*, Wrocław 2017, s. 252. Powyższy wniosek wydaje się potwierdzać fakt, że „stosunki pomiędzy Międzynarodowym Trybunałem Karnym a Organizacją Narodów Zjednoczonych reguluje umowa” – D. Kuźniar-Kwiątek, *Międzynarodowy Trybunał Karny w systemie Narodów Zjednoczonych – rola Rady Bezpieczeństwa ONZ w postępowaniu przed MTK*, [w:] A. Kozłowski, B. Mielnik (red.), *Odpowiedzialność międzynarodowa jako element międzynarodowego porządku prawnego*, Wrocław 2009, s. 402.

⁸ E. Socha, *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Wrocław 2004, s. 21.

⁹ E. Karska, *Karna jurysdykcja krajowa a międzynarodowa*, [w:] J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe, t. II – Wybrane zagadnienia prawne*, Wrocław 2010, s. 263, 282, 285–286.

Działanie MTK mieści się w idei tzw. subsydiarności¹⁰ w ramach międzynarodowego postępowania karnego. Te prawnomiędzynarodowe koncepcje składają się z trzech podstawowych elementów: (i) powołania międzynarodowych trybunałów karnych; (ii) przekazania tym organom jurysdykcji, którą one wykonują; (iii) wykonywania przez państwa kar orzeczonych przez takie międzynarodowe sądy. W takim ujęciu subsydiarność obejmuje współdziałanie organizacji międzynarodowej i państw ją konstytuujących, by wypełniały należycie swoje zadania¹¹. Punkt (i) jest ujęciem ontologicznym – tworzenie, istnienie; a punkt (ii)–(iii) mają charakter funkcjonalny, tj. obowiązków¹², kompetencji, a więc dotyczą aktywności.

W sferze aktywnej, tj. związanej z samym postępowaniem przed MTK, wyodrębnia się zasadnicze elementy: (i) kwestie przygotowawcze; (ii) przedstawienie oskarżenia; (iii) wezwanie oskarżonego do stawiennictwa; (iv) przyjęcie zarzutów; (v) przeprowadzenie rozprawy; (vi) wydanie wyroku¹³. Postępowanie w sprawie aresztowania ma charakter fakultatywny¹⁴.

Podstawą prawną istnienia MTK jest umowa międzynarodowa, a dokładniej art. 1 Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003, Nr 78, poz. 708; dalej: Statut Rzymski)¹⁵. Podmiotem inicjującym powstanie MTK było Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych¹⁶. Sam Statut Rzymski uchwaliła konferencja

¹⁰ W sprawie opracowania rozumienia subsydiarności w różnych gałęziach prawa międzynarodowego, por. E. Karska, *Subsydiarność uchwał organizacji rządowych i pozarządowych w jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych*, Wrocław 2009, s. 24.

¹¹ E. Socha, *Rola subsydiarności w wykonywaniu międzynarodowej jurysdykcji karnej*, «Prokuratura i Prawo» 2007, nr 7–8, s. 135–136.

¹² Twórcy MTK zakładali, że „obowiązkiem każdego państwa jest wykonywanie przez nie jurysdykcji karnej w stosunku do osób odpowiedzialnych za zbrodnie międzynarodowe” – E. Socha, *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, «Kwartalnik Prawa Publicznego» 2002, nr 4, s. 92.

¹³ E. Karska, *Międzynarodowy Trybunał Karny...*, s. 179–181.

¹⁴ A. Podkówka, *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności” w prawie międzynarodowym*, «Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne» 2018, nr 2, s. 55.

¹⁵ Warto odnotować, że USA brały udział w pracach nad stworzeniem MTK, ale w ostateczności nie przystąpiły do Statutu Rzymskiego z powodu braku zgody na możliwość odpowiedzialności karnej konkretnych osób (polityków, wojskowych), por. J. Sutor, *Immunitet państwa i immunitet dyplomatyczny a ściganie i karanie zbrodni o charakterze międzynarodowym w świetle statutu rzymskiego*, «Przegląd Sejmowy» 2017, nr 11–12, s. 98–99. Warto odnotować Polsce również zwracano uwagę, że postanowienia Statutu Rzymskiego mogą być sprzeczne z Konstytucją w kwestii pociągnięcia do odpowiedzialności posłów i senatorów, których obejmuje immunitet, por. K. Grajewski, *Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego a niektóre regulacje Konstytucji z 1997 roku*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 2003, nr 2, s. 480.

¹⁶ P. Ogonowski, *Koncepcja Międzynarodowego Sądu Karnego*, «Prokuratura i Prawo» 1998, nr 7–8, s. 42. Mimo faktu powołania MTK w latach 90. XX wieku za pośrednictwem ONZ,

międzypaństwowa, zorganizowana przez ONZ¹⁷. Statut Rzymski wszedł w życie po ratyfikowaniu go przez sześćdziesiąt państw, a obecnie stronami tej umowy międzynarodowej jest ponad sto krajów¹⁸. Przy czym stronami Statutu Rzymskiego nie są USA i Izrael.

Stan faktyczny – historyczne, geopolityczne i religijne tło powstania projektu ustawy H.R. 23 (refleksje politologiczne)

Na początku 2025 r. USA próbowały uchwalić swoje prawo wewnętrzne, które miało wpływać na prawnomiędzynarodowe relacje dwóch (autonomicznych wobec USA) podmiotów prawa międzynarodowego. Zarówno MTK, jak i Izrael nie są prawnie zależne od USA, a mimo to amerykańskie prawo wewnętrzne postanowiło zareagować, gdy doszło do sporu na linii obu tych podmiotów.

W amerykańskim parlamencie procedowano projekt ustawy H.R. 23, która miała na celu m.in. nałożyć sankcję na MTK. Sam projekt ustawy H.R. 23 – poza sankcjami – zawierał normy konkretne i indywidualne (imienne wskazanie osób), a także „regulował” relację Państwa Izrael z MTK amerykańskim prawem wewnętrznym¹⁹. Projekt nie stał się prawem obowiązującym z powodu braku procedury *cloture*, czyli przerwania dyskusji (tzw. *filibuster*) i poddania projektu pod głosowanie²⁰.

nie jest to idea nowa. Idee międzynarodowego sądownictwa karnego są o wiele starsze, a wcześniejsze próby globalnej regulacji miały już miejsce w latach 30. XX wieku za pośrednictwem Ligi Narodów, por. K. Karski, *Realizacja idei utworzenia międzynarodowego sądownictwa karnego*, «Państwo i Prawo» 1993, nr 7, s. 66–67.

¹⁷ K. Karski, *Ratyfikacja Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Zagadnienia prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne)*, «Państwo i Prawo» 2001, nr 1, s. 50.

¹⁸ A. Szpak, *Proliferacja trybunałów międzynarodowych oraz jej pozytywne i negatywne strony (ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowych trybunałów karnych)*, «Przeгляд Prawa Publicznego» 2011, nr 11, s. 50. Stroną Statutu Rzymskiego jest Polska, która zarówno ratyfikowała tę umowę międzynarodową (12 listopada 2001 r.), jak i w procedurze karnej uregulowała postępowania związane ze sprawami dotyczącymi MTK (8 października 2004 r.), por. T. Grzegorzczak, *Współpraca Polski z Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, «Prokuratura i Prawo» 2005, nr 3, s. 7.

¹⁹ Pełny tekst projektu ustawy H.R. 23, por. <https://www.congress.gov/119/bills/hr23/BILLS-119hr23pcs.xml> (1.11.2025).

²⁰ Parlament amerykański składa się z dwóch izb. Alexis de Tocqueville zauważył, że Izba Reprezentantów ma charakter ogólnonarodowy, a Senat konstytuują reprezentanci poszczególnych stanów – A. de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, przekł. B. Janicka, M. Król, Warszawa 2019, s. 124. Tym samym proces ustawodawczy obejmuje konieczność uzyskania zgody „centrum” oraz „regionów”. W Izbie Reprezentantów projekt ustawy H.R. 23 uzyskał 243 głosy „za” i 140 głosów „przeciw” oraz jeden głos wstrzymujący. Dzięki uzyskaniu większości projekt trafił do Senatu – opis procesu legislacyjnego: <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/house-bill/23/all-actions>

Sam projekt ustawy H.R. 23 wydawał się być reakcją na działanie Prokuratora MTK, który – w ramach reakcji na styl prowadzenia wojny – wydał 20 maja 2024 r. nakazy aresztowania m.in. Benjamina Netanjahu i Yoava Gallanta. Zarzucono im popełnienie zbrodni wojennych²¹.

Izrael nie uważa, że walczy z Palestyną i jej mieszkańcami, a jedynie przeciwdziała palestyńskiemu, islamskiemu terroryzmowi (zwalcza przestępczą, terrorystyczną organizację HAMAS)²².

(1.11.2025). W Senacie USA występują dwie zasadnicze procedury: *cloture* i *filibuster*. *Filibuster* polega na nieoznaczonym czasowo prowadzeniu debaty nad projektem ustawy. (Hipotetycznie debata może trwać „wiecznie”). *Cloture* to procedura, której celem jest zakończenie debaty i poddanie projektu pod głosowanie. Aby rozpocząć procedurę *cloture* wymagany jest wniosek co najmniej 16 senatorów. Zakończenie procedury *filibuster* i rozpoczęcie procedury *cloture* wymaga większości kwalifikowanej 3/5 głosów składu Senatu, tj. co najmniej 60 senatorów musi poprzeć wniosek, por. S. Bach, *Filibusters and Cloture in the Senate, Report for Congress. Received through the CRS Web*, 17 stycznia 2001 r., Congressional Research Service The Library of Congress, RL30360, https://www.policyarchive.org/handle/10207/965?utm_ (1.11.2025) oraz Rule XXII, Regulamin Senatu Stanów Zjednoczonych, Dokument 117-1, s. 20–23, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-117/html/SMAN-117-pg20-2.htm> (1.11.2025). Powyższe wynika z faktu, że w USA wymagana jest zgoda obu izb parlamentu, aby projekt mógł być dalej procedowany. Komparatystycznie ujmując – w polskim Senacie nie ma odpowiednika procedury *filibuster*. Jest wręcz odwrotnie. Senat w Polsce – w wypadku procesu legislacyjnego ustawy zwykłej – musi w ciągu 30 dni w podjętą stosowną uchwałę, por. A. Stelmach, P. Chrobak, A. Kurek, *Konstytucyjna pozycja Senatu w kontekście zasadności istnienia tego organu*, «Politeja» 2024, nr 1, s. 109.

²¹ Por. <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges> (1.11.2025).

²² Czasem trudno jest oddzielić walkę z terroryzmem od kwestii związanych z powstaniem narodowyzwoleńczym lub powstaniem robotniczym. Przykładowo terroryzm w Polsce przed I wojną światową był reakcją na nieuzasadnione stosowanie przemocy przez carskie władze zaborcze, w szczególności na terenach dużych aglomeracji miejskich w trakcie industrializacji. Im silniejsze były represje, tym większy był opór polskiego społeczeństwa, zwłaszcza gdy zaborca rosyjski dążył do wynarodowienia Polaków, por. W. Potkański, *Terroryzm*, Warszawa 2014, s. 223–225, 369. W przypadku konfliktu izraelsko-palestyńskiego sytuacja wygląda inaczej. Polski i palestyński ruch niepodległościowy nie są podobne. Polacy nie porywali i nie mordowali rosyjskich kobiet i dzieci w przeciwieństwie do islamskich terrorystów z HAMAS-u, którzy porwali lub brutalnie zamordowali wiele żydowskich kobiet i dzieci. Wracając do wojny z 7 października 2023 r., należy zwrócić uwagę, że obie strony nie uznają się za „pełnoprawne narody”. Palestyńczycy używają określeń „Reżim Syjonistyczny”, a Żydzi używają neologizmu „Gazańczycy”, aby podkreślić, że nie ma żadnej Palestyny. Wzajemne obrażanie się mobilizuje do walki, o czym pisano już w wielu klasycznych dziełach, por. np. N. Machiavelli, *O sztuce wojny*, przekł. A. Szpińska, Warszawa 2008, s. 167. Sytuacji nie poprawia fakt, że obie strony deklarują, że jest to „wojna sprawiedliwa” (oczywiście jedni i drudzy uważają się za tych sprawiedliwych). W średniowiecznym rozumieniu tego pojęcia sprowadzało się ono do: (i) walki przez uprawniony podmiot; (ii) istnienia prawa do stosowania siły; (iii) istnienia powodu do wojny, tj. walki ze złem; (iv) prowadzenie działań dozwolonymi środkami w ramach dozwolonych reguł –

Należy również pamiętać, że „[p]rawo międzynarodowe nie reguluje w żaden sposób (oprócz norm międzynarodowego prawa humanitarnego i standardów ochrony praw człowieka), jak powinien przebiegać konflikt zbrojny”²³.

Państwo Izrael zakwestionowało jurysdykcję MTK. MTK uznał, że nie musi mieć zgody Państwa Żydowskiego na jurysdykcję i uzasadnił to tym, że od

por. M. Muszyński, *Siła, norma, idea. Prawo międzynarodowe w ujęciu historycznym*, t. 1 – *Pseudoreżymy prawa międzynarodowego*, Warszawa 2019, s. 426. HAMAS nie wypełnia pkt (i)–(iv), ponieważ jest to organizacja terrorystyczna, która zaatakowała pierwsza (z perspektywy 7 października 2023 r.), a sam przez się Izrael nie jest czystym złem i nie ma powodu, aby doprowadzić do jego zagłady. Teoretycznie można uznać, że powodem jest walka o niepodległość Państwa Palestyna, co wypełniałoby punkt (iii). Przy czym porywanie i mordowanie ludności cywilnej – w tym kobiet i dzieci – a więc naruszanie pkt (iv), raczej nie przybliży niepodległości ani Palestynie, ani żadnemu innemu narodowi. Z racji bycia państwem, posiadania prawa oraz bycia zaatakowanym, Izrael raczej wypełnia pkt (i)–(iii). Jednak – biorąc pod uwagę reakcję MTK – Izrael mógł nie wypełnić pkt (iv). Powodem potencjalnego niewypełnienia pkt (iv) przez Izrael jest fakt, że liczba zabitych raketami lub zastrzelonych cywili jest zbyt rażąca w oczach opinii publicznej i MTK. W każdym razie wydaje się, że obie strony nie prowadzą wojny sprawiedliwej w rozumieniu filozofów średniowiecza. Można się zastanawiać – po skali wzajemnych akcji odwetowych Izraela i Palestyny – czy w dyskursie nie należałoby przeformułować określenia „wojna z terroryzmem” na „wojnę terrorystyczną” biorąc pod uwagę, co od 7 października 2023 r. robiły sobie obie strony. „Wojna terrorystyczna” w zasadzie przypomina w tym stopniu terroryzm, że polega na zastraszeniu i sparaliżowaniu przeciwnika, aby wymusić na nim jak najszybsze ustępstwa. Taki typ wojny przeczy etyce prawa międzynarodowego z koncepcji moralnego prawa międzynarodowego. Idea moralnego prawa międzynarodowego zakłada, że są jakieś prawne i moralne granice wojen, a fakt ich łamania przez obie strony nie może być usprawiedliwieniem dla żadnej z nich. Immanuel Kant pisał, że „polityczny moralista może powiedzieć, że władza i naród albo dwa różne narody nie czynią sobie nawzajem bezprawia, jeśli wojują między sobą stosując gwałt i podstęp, choć naturalnie tak w ogóle czynią one bezprawie w tym sensie, że odmawiają wszelkiego poszanowania pojęciu prawa, a tylko ono mogłoby na wieki ustanowić pokój. Skoro jeden z nich narusza swój obowiązek w stosunku do drugiego, który z kolei występuje przeciwko niemu z takimi samymi przeciwnymi prawu intencjami, to obydwa w zupełności zasługują na to by niszczyć się wzajemnie, ale tak, że z plebienia pozostaje dostatecznie dużo, by przedłużać tę zabawę aż do dalekiej przyszłości, aby potomnym służyła ona kiedyś za ostrzeżenie. (...) Do takich pogrążających w wątpleniu wniosków dojdziemy nieuchronnie, jeśli nie przyjmiemy, że czyste zasady prawa mają obiektywną realność (...). W prawdziwej polityce nie można zatem uczynić ani jednego kroku, nie złożywszy hołdu moralności (...). – Prawo człowieka musi zostać uznane za święte, chociażby panującą władzę miało to kosztować bardzo wiele poświęcenia. Nie ma tu kompromisu i nie należy wymyślać sobie pragmatycznie uwarunkowanych praw (pomiędzy prawem i korzyścią), lecz wszelka polityka winna zginać kolana przed prawem, a wtedy może ona mieć nadzieję, że osiągnie, aczkolwiek powoli, poziom, gdzie zabłyśnie na trwałe” – I. Kant, *Ku wieczystemu pokojowi. Filozoficzny projekt*, przekł. M. Żelazny, [w:] I. Kant, *Dzieła Zebrane*, t. VI – *Pisma po roku 1781*, Toruń 2012, s. 367–368.

²³ M. Piątkowski, *Problem ważności traktatów pokoju zawartych z agresorem*, «Państwo i Prawo» 2025, nr 2, s. 53.

2015 r. Państwo Palestyna jest stroną Statutu Rzymskiego²⁴. Art. 12 ust. 3 Statutu Rzymskiego przewiduje możliwość odpowiedzialności osób z państw, które nie są stroną tej umowy międzynarodowej. Jest to możliwe, jeżeli osoby z państw, które nie są stroną Statutu Rzymskiego popełnią przestępstwo określone w art. 5 Statutu Rzymskiego na terenie kraju objętego jurysdykcją MTK²⁵.

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że 25 kwietnia 2025 r. Izba Apelacyjna MTK uchyliła nakaz aresztowania Netanjahu i Gallanta²⁶. W reakcji Prokurator przy MTK w swoim piśmie procesowym uznał, że nie ma podstaw do uchylenia nakazu aresztowania Netanjahu i Gallanta²⁷. Przy czym do listopada 2025 r. ani Netanjahu, ani Gallant, nie zostali aresztowani, a sam konflikt jest zawieszony po zatwierdzeniu – przez państwa regionu – planu pokojowego Prezydenta USA Donalda Trumpa²⁸.

Być może polski czytelnik będzie zastanawiać się, jaki jest powód tak silnego zaangażowania amerykańskich polityków w sprawy Państwa Izrael²⁹? Aby zrozumieć celowość amerykańskiego procesu legislacyjnego w przypadku projektu ustawy H.R. 23 należy zwrócić uwagę na dorobek nauk politycznych. Czynniki politologiczne w tym wypadku dopełnia czynnik prawny oraz uzasadnia nieklasyczne rozwiązania normatywne. Cel projektu ustawy H.R. 23 jest tak istotny, że może naruszać inne ważne aspekty prawa. Tym samym należy poświęcić uwagę, zarówno historii, jak i obecnej części elit politycznych w USA.

Izrael od początku swojego istnienia nie miał dobrych relacji ze Związkiem Radzieckim³⁰. Siłą rzeczy oznaczało to zbliżenie z USA, w którym była też duża

²⁴ Decyzja MTK 21 listopada 2024 r., ICC-01/18, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180a0ebd8.pdf> (1.11.2025).

²⁵ T. Gardocka, *Międzynarodowy Trybunał Karny a prawo polskie*, «Przegląd Prawa Konstytucyjnego» 2011, nr 1, s. 211; H. Kuczyńska, *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, «Palestra» 2022, nr 4, s. 9.

²⁶ <https://www.rp.pl/prawo-na-swiecie/art42178451-miedzynarodowy-trybunal-karny-zmienia-decyzje-ws-beniamina-netanjahu>, «Rzeczpospolita» 25.04.2025 (1.11.2025).

²⁷ Pismo procesowe Prokuratora przy MTK z 21 maja 2025 r., ICC-01/18, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180b95512.pdf> (1.11.2025).

²⁸ Por. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/10493709,trump-i-swiatowi-przywodcy-podpisali-plan-pokojowy-dla-strefy-gazy.html> oraz <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art43166051-izrael-czeka-na-zakladnikow-hamas-na-lepsze-czasy> (5.11.2025).

²⁹ Zwraca się uwagę w literaturze, że relacje amerykańsko-izraelskie mają „szczególny charakter bez względu na to, czy w Białym Domu zasiada demokratą czy republikanin. Od prawie 70 lat stanowi to oficjalną linię polityczną Waszyngtonu (...)” – J. Podemska, *Amerykańska krucjata. USA wobec powstania państwa Izrael*, Warszawa 2018, s. 276.

³⁰ A. Sołżenicyn, *Dwieście lat razem 1795–1995. Część druga. W porowolucyjnej Rosji*, przekł. A. Mayer, N. Krzyżanowska-Barwińska, Wrocław 2014, s. 326–328.

i wpływowa diaspora żydowska wspierająca Izrael (zwłaszcza po – wywołanej przez Niemców – tragedii ludobójstwa, tj. Shoah). Ta diaspora była bardzo dobrze zorganizowana w ośrodkach wielkomiejskich i dzięki temu stopniowo zdobywała wpływ na niektóre organizacje polityczne. Izrael był w regionie jedynym państwem demokratycznym, które nie poddało się wpływowi ZSRS, więc miało zbieżne interesy z USA³¹.

Zaangażowanie części amerykańskiego środowiska politycznego w sprawy Państwa Izrael jest związane także z tzw. neokonserwatyżmem³², czyli ruchem będącym na pograniczu partii Republikańskiej i partii Demokratycznej. Środowisko neokonserwatystów obejmuje różnego rodzaju organizacje pozarządowe oraz administrację państwową, a także ma wpływ na proces legislacyjny. Neokonserwatyści nie wywodzą się ze środowisk prawicowych, czy religijnych, a wręcz przeciwnie – ich korzenie sięgają amerykańskiego ruchu komunistycznego³³.

Jeżeli chodzi o samą partię Republikańską, to wśród różnych frakcji istnieje tam także – obok m.in. neokonserwatystów – odłam tzw. „prawicy religijnej” lub też „ewangelikalnej prawicy” (protestanckiej, a nie katolickiej), która także dostrzega swoje silne związki z Izraelem³⁴. „Prawica religijna” zawsze była antykomunistyczna i nadal jest sceptycznie nastawiona do tzw. liberali-

³¹ P. Johnson, *Historia Żydów*, przekł. M. Godyń, A. Nelicki, M. Wójcik, Warszawa 2020, s. 795–798.

³² Neokonserwatyżm nie musi być „światopoglądowym” konserwatyżmem w polskim, potocznym rozumieniu tego słowa. Wielu neokonserwatystów to zwolennicy instytucjonalizacji związków przedstawicieli nonkonformizmu seksualnego (tzw. „małżeństwa” LGBT+) lub legalizacji przerwania ciąży na życzenie. Stałą i jedyną niezmienną („konserwatywną”) cechą tego nurtu jest ciągle popieranie interwencji militarnych dokonywanych przez USA. Należy pamiętać, że niektórzy założyciele ruchu neokonserwatywnego wywodzili się ze środowisk trockistowskich. W pewnym sensie od neokonserwatywnej reinterpretacji trockizmu wywodzi się koncepcja „eksportu liberalnej demokracji”, która jest nowszą wersją „eksportu rewolucji komunistycznej”. Zwracano uwagę, że wojny napastnicze prowadzone przez USA w drugiej połowie XX i na początku XXI wieku miały na celu „przyniesienie demokracji” mieszkańcom różnych krajów, por. A. Wielomski, *Wstęp do współczesnej myśli politycznej*, Warszawa 2023, s. 62–66, https://konserwatyzm.pl/wp-content/uploads/Wstep_do_wspolczesnej_mysli_politycznej-1.pdf (17.07.2025) oraz J. Raubo, *Neokonserwatyżm na tle systemu partyjnego w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, «Przegląd Politologiczny» 2012, nr 2, s. 148–150.

³³ W sprawie historii powstania ruchu neokonserwatywnego w ramach ruchu trockistowskiego w USA, por. K. MacDonald, *Kultura krytyki*, przekł. M. Szczubiałka, Warszawa 2019, s. 449–538.

³⁴ A. Skorek, *Sojusz amerykańsko-izraelski w perspektywie realistycznej*, [w:] E. Haliżak, J. Czaputowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych: założenia i zastosowania badawcze*, Warszawa 2014, s. 281–282, https://ptsm.edu.pl/wp-content/uploads/publikacje/teoria-realizmu-w-nauce-o-stosunkach-miedzynarodowych/A_Skorek.pdf (18.06.2025).

zmu światopoglądowego, który z kolei jest istotnym elementem neokonserwatyizmu.

Mimo różnic historyczno-frakcyjnych (neokonserwatyści – jako ruch post-trockistowski liberalny światopoglądowo; i „prawica religijna” – jako silnie konserwatywny nurt upolitycznionej religii) obie wyżej wspomniane bardzo różniące się grupy dążą do podobnych celów w zakresie wsparcia Izraela tyle, że z różnych przyczyn. Jednak cel jest ten sam, zarówno neokonserwatyści, jak i część „prawicy religijnej” domagają się militarnego i finansowego oraz dyplomatycznego wspierania Izraela.

Według amerykańskiej prawicy religijnej oraz części sił politycznych w Izraelu aspekty prawne oraz geopolityczne są istotnie związane z dosłowną interpretacją Pisma Świętego³⁵. Powiązanie Biblii z geopolityką wynika z założenia dosłownego odczytania Starego Testamentu, w którym stwierdza się, że Ziemia Obiecana jest przynależna Narodowi Żydowskiemu i jest to według nich Prawo-Określone-Przez-Boga, które przenosi się na obecne prawo międzynarodowe³⁶.

³⁵ P. Napierała, *Amerykańska prawica religijna oraz rola Christian Coalition w jej rozbudowie i aktywizacji*, «Politeja» 2007, nr 1, s. 422, 425 i 427–428.

³⁶ Amerykańscy przedstawiciele Judaizmu Mesjanistycznego (nurtu powiązanego z amerykańskim protestantyzmem) odnajdują także w Nowym Testamencie stwierdzenia, które przyznają Żydom prawo do Ziemi Obiecanej. Przykładowo w komentarzu do Ewangelii według św. Mateusza padają następujące słowa: „*Jak Nowy Testament nazywa Ziemię Świętą? Nie Palestyną, lecz Erec-Isra'el, «Ziemia Izraelska». Z kolei obszary na północ i na południe od Jeruzalaim [Jerozolima – przyp. Autor] nazywają się nie Zachodni Brzeg, ale J'huda i Szomron (Judea i Samaria; (...)). Nowy Testament, podobnie jak dzisiejsi Izraelczycy, posługuje się nazwami czerpanymi z Biblii hebrajskiej, nie zaś zapożyczonymi od Rzymian czy innych najeźdźców*” – D. Stern, *Komentarz Żydowski do Nowego Testamentu*, przekł. A. Czwojdrak, Warszawa 2024, s. 19, komentarz do Mt 2,20–21. Stern pisze we Wprowadzeniu, że „*ważne jest by, zwrócić uwagę na istotną rolę fizycznej [pogr. Autor] Ziemi Izraelskiej w nowotestamentowym objawieniu Bożego planu dla Żydów w szczególności i dla rodzaju ludzkiego w ogóle, zarówno w przeszłości, jak i w teraźniejszości i przyszłości*” – tamże, *Wprowadzenie*, s. XXVIII. Warto zwrócić uwagę jak kwestie o charakterze konfliktów zbrojnych oraz czynności prawnych były w tym wypadku reinterpretowane przez religię, w szczególności prorocstwa. Stern pisał w komentarzu do Ewangelii Łukasza, że „*8 czerwca 1967 roku armia izraelska wkroczyła do Starego Miasta [Jerozolimy – przyp. Autor] i doszła do Ściany Zachodniej (Ściany Płaczu), dokonawszy ostatecznie wyzwolenia Jeruzalaim. Zdaniem wielu w tym właśnie momencie wypełniło się prorocstwo Jezui [Jezusa Chrystusa – przyp. Autor] – 1897 lat pogańskiego panowania nad Jeruzalaim dobiegło końca (...). Według innych wypełnienie prorocstwa Jezui nastąpiło w roku 1980 z chwilą proklamowania przez Izrael, że Jerozolima jest miastem niepodzielnym pod władzą Izraela. Jeszcze inni nie uznają tego prorocstwa za wypełnione tak długo, jak długo Wzgórze Świątynne będzie pod władzą muzułmanów*” – tamże, s. 246, komentarz do Łk 21,24. Stern przedstawił w komentarzu do Dziejów Apostolskich jeszcze bardziej daleko idące interpretacje. Przykładowo opis św. Piotra cytującego prorocstwa Amosa o odbudowaniu „*upad[ego] namiot[u] Dawida*” (Am 9,11–12) są komentowane w następujący sposób: „*Prorocstwo Amosa wypełni się do końca z chwilą przywrócenia Isra'elowi całości terytorium z czasów króla Dawida. Na razie oglądamy tego początek*” –

Inaczej mówiąc – zarówno Państwo Izrael³⁷, jak i duża część amerykańskiej sceny politycznej („prawica religijna”), dokonują geopolitycznej interpretacji prawa międzynarodowego w oparciu o dosłowne brzmienie Biblii. Warto nadmienić, że niżej wspomniany *Jerusalem Embassy Act* z 1995 r. również odwołuje się jako prawo do Biblii. Sekcja druga „zawiera opis wydarzeń historycznych (z nawiązaniem do wjazdu króla Dawida do Jerozolimy ok. 1000 r. p.n.e., jako początku istnienia Państwa Izrael)”³⁸, a to przecież integralna część Starego Testamentu.

W tym wypadku ma miejsce kwestia walidacyjna norm, która polega na tym, co jest ważniejsze: Prawo Boga mające kilka tysięcy lat (przymierze z Abrahamem, przymierze z Mojżeszem, Wyjście i Podbój Ziemi Kaanan), czy świeckie prawo międzynarodowe stworzone przez ludzi kilkadziesiąt lat temu?

Stan prawny – relacje USA z MTK (2025 r.)

W obecnym stanie prawnym relacje USA i MTK regulowane są przez § 7401–7402 Kodeksu Stanów Zjednoczonych (prawo federalne)³⁹ oraz *American Servicemembers Protection Act*, czyli tytuł 22 rozdział 81 powyższej ustawy.

Kodeks USA wyznacza ogólne zasady relacji USA z MTK (§ 7401–7402):

- MTK definiowane jest jako sąd, który ustanowiono na podstawie Statutu Rzymskiego (§ 7401(c));
- zakazane jest przystąpienie USA do Statutu Rzymskiego w trybie innym niż konstytucyjne zawarcie umowy międzynarodowej (§ 7401(a))⁴⁰;

tamże, s. 434, komentarz do Dz 15,14–18. Należy jednak zaznaczyć, że teologiczne myślenie o państwie nie jest czymś nietypowym. Przykładowo w filozofii Georga W.F. Hegla państwo także miało charakter quasi-religijny. W koncepcji Hegla państwo było jednym z elementów przejawiającego się Boga w ramach jego ruchu w procesie dialektycznym, por. A. Kurek, *Quasi-teologiczna metafizyka państwa w idealizmie obiektywnym G. W. F. Hegla*, «Studia Politologiczne» 2025, nr 77, s. 456–466.

³⁷ Po Wojnie Sześciodniowej w Izraelu tamtejsza prawica religijna stała się znaczącą siłą polityczną, por. K. Izak, *Konflikt żydowsko-palestyński. Historia i współczesność*, «Terroryzm – studia, analizy, prewencja» 2024, nr 6, s. 56–58.

³⁸ J. Skrzydło, *Stany Zjednoczone a status Jerozolimy. Uwarunkowania konstytucyjne*, «Państwo i Prawo» 2020, nr 3, s. 51.

³⁹ Kodeks Stanów Zjednoczonych to ustawa, które reguluje prawo federalne, por. W. Kosior, *Federal law v. State law w Stanach Zjednoczonych – uwagi interpretacyjne*, «Roczniki Administracji i Prawa» 2014, nr 1, s. 76, <http://uscode.house.gov/>; <https://www.govinfo.gov/app/collection/uscode> (1.11.2025).

⁴⁰ Art. II § 2 (2) zdanie pierwsze Konstytucji USA wskazuje, że zawarcia traktatu międzynarodowego dokonuje Prezydent za zgodą Senatu wyrażoną większością kwalifikowaną 2/3 składu izby – <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (1.11.2025).

- zakazane jest utrzymywanie relacji finansowych pomiędzy urzędnikami amerykańskimi, a MTK (§ 7401(b));
- zakazana jest ekstradycja funkcjonariuszy amerykańskich w celu przeprowadzenia postępowań przed MTK (§ 7402 (a)–(c)).

Tytuł 22 Kodeksu USA zawiera rozdział 81 dotyczący statusu MTK. Podrozdział drugi rozdziału 81 tytułu 22 Kodeksu USA to ustawa *American Servicemembers Protection Act*, do której będzie się odwoływać projekt ustawy H.R. 23. *American Servicemembers Protection Act* uszczegóławia zasady z § 7401–7402 Kodeksu USA.

W akcie powyższym występuje termin „osoby objętej ochroną”, która nie może być poddana ekstradycji do MTK. Osoby te to m.in. politycy i wojskowi z USA i państw sojusznicznych, które nie są stroną Statutu Rzymskiego i nie wyrażają zgody na jurysdykcję MTK (§ 7432(3)).

Ustawa *American Servicemembers Protection Act* zakazuje także:

- jakiegokolwiek wsparcia i jakiegokolwiek współpracy jakichkolwiek organów władzy publicznej z MTK (§ 7423(b)–(c)(e));
- ekstradycji obywateli USA oraz osób mających stałe miejsce zamieszkania na terenie tego państwa (§ 7423(d));
- samemu MTK prowadzenia w USA i na jakimkolwiek terytorium podlegającym jurysdykcji USA jakiegokolwiek działalności dochodzeniowej związanej ze wstępnym dochodzeniem, dochodzeniem, oskarżeniem lub innym postępowaniem przed MTK (§ 7423(h)(1)).

Aspekt wewnętrzny problemu badania projektu ustawy H.R. 23 – normy wstępne, kwestie logiczne, semantyczno-definityjne, odejście od reguły tworzenia norm generalnych i abstrakcyjnych i odesłania kaskadowe

Pełna nazwa projektu ustawy H.R. 23 to *An Act to impose sanctions with respect to the International Criminal Court engaged in any effort to investigate, arrest, detain, or prosecute any protected person of the United States and its allies.* (pol. „Ustawa nakładająca sankcje na MTK, [jeżeli jest – przyp. Autor] zaangażowany w jakiegokolwiek działania mające na celu zbadanie, aresztowanie, zatrzymanie lub ściganie jakiegokolwiek chronionej osoby ze Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników”).

W pełnej nazwie projektu ustawy H.R. 23 wskazany jest jej cel, który sprowadza się do tego, że jeżeli wobec któregośkolwiek z państw – wskazanych w tym akcie – MTK miałby wszcząć postępowanie, to wówczas projekt ustawy H.R. 23 przewidywał możliwość interwencji USA.

Sekcja pierwsza projektu ustawy H.R. 23 jest następująca: „*This Act may be cited as the «Illegitimate Court Counteraction Act»*”, co tłumaczyć można jako „akt przeciwdziałania nielegalnemu sądowi” lub „akt przeciwdziałania sądowi pozbawionemu legitymacji” ewentualnie jako „akt przeciwdziałania sądowi, który nie posiada legitymacji”. Entymematem po słowie „legitymacji” powinno być „amerykańskiej”. Projekt ustawy H.R. 23 zakłada, że MTK jest pozbawione legitymacji na gruncie prawa amerykańskiego.

Projekt ustawy H.R. 23 zawiera także definicje państw sojuszniczych, których obywatele nie mogą być poddani pod ściganie MTK oraz definicję samego MTK. Zdefiniowane są m.in. pojęcie „sojusznika”, którym państwo NATO lub ważny sojusznik niebędący państwem-stroną Paktu Północnoatlantyckiego (sekcja piąta (2)(A)–(B)).

Pojęcie „sojusznika spoza NATO” nawiązuje do innych uregulowań Kodeksu USA, który określa państwa sojusznicze niebędące w NATO (§ 7432(7)). Przepis wskazujący sojuszników spoza NATO (§ 7432(7)) z kolei odsyła do innych przepisów ustawy federalnej, które także określają sojuszników spoza NATO – w tym Izrael (§ 2321k(b))⁴¹. Jak widać, przepisy są skonstruowane w sposób tak skomplikowany, że można mówić o modelowym odesłaniu kaskadowym⁴².

W projekcie ustawy H.R. 23 istnieją przepisy, w których odchodzi się od reguły tworzenia abstrakcyjnego i generalnego prawa⁴³. W akcie tym imiennie

⁴¹ W § 2321k(b) Kodeksu USA wskazuje się, że z mocy ustawy sojusznikami spoza NATO są: (i) Egipt; (ii) Izrael; (iii) Japonia; (iv) Korea Południowa i (v) Nowa Zelandia.

⁴² Odesłanie kaskadowe polega na tym, że przepis nie zawiera pełnej regulacji i odsyła do innego przepisu. Dezaprobuje się odesłania do innych przepisów, zarówno w ujęciu wewnętrznym (odesłanie do tego samego aktu), jak i zewnętrznym (odesłanie do innego aktu), por. M. Kłodawski, *Nieprawidłowe odesłania do przepisów szczególnych i odrębnych*, «Przegląd Legislacyjny» 2016, nr 2, s. 14; A. Malinowski, *Pomiar czytelności polskiego tekstu prawnego*, «Państwo i Prawo» 2017, nr 5, s. 12 oraz G. Wierczyński, *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2016, komentarz do § 157 Załącznika do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz.U. 2016, poz. 283).

⁴³ Pierwszym amerykańskim prawem z normami indywidualnymi i konkretnymi była ustawa H.R. 815, czyli akt przeciwko indywidualnie oznaczonemu przedsiębiorstwu, które miało być prawem wyeliminowane z obrotu gospodarczego na terenie USA. W wypadku ustawy H.R. 815 amerykański prawodawca uznał, że platforma społecznościowa TikTok (produkt zarejestrowanego na Kajmanach przedsiębiorstwa ByteDance) stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa USA. Faktycznie podmiot ten uzyskał „swoją ustawę”, ponieważ miał wpływ na około 170 milionów użytkowników w USA oraz należał do Chin, które Kodeks USA uznaje za państwo wrogie. Celem ustawy była zmiana właściciela TikToka/ByteDance tak, aby nie był on kontrolowany przez Chiny lub usunięcie TikToka/ByteDance z terenu USA., por. A. Kurek, *Amerykańska ustawa H.R. 815 („przeciwko TikTokowi”) – odejście od reguły norm generalnych i abstrakcyjnych*, «Krytyka Prawa» 2025, nr 2, s. 144–146 i 152. Projekt ustawy H.R. 23 idzie jeszcze dalej, ponieważ wymienia imiennie izraelskich polityków oraz prokuratora MTK.

wymienia się konkretne osoby (tj. wskazuje ich imię, nazwisko oraz zajmowane stanowisko). Sekcja druga punkt (2) projektu ustawy H.R. 23 wymienia trzy osoby: (i) Karim Khan – Prokurator MTK; (ii) Benjamin Netanjahu – Premier Izraela; (iii) Yoav Gallant – były minister obrony Izraela (stan na listopad 2025 r.). Następnie wprowadzone zostaje sformułowanie, wedle którego zachowanie Prokuratora MTK „należy potępić w najostrzejszych słowach”⁴⁴. Wskazuje się, że MTK wydało nakaz aresztowania Netanjahu i Gallanta, co również powinno zostać potępione w najostrzejszych słowach (sekcja druga (3))⁴⁵.

W prawoznawstwie występuje zjawisko zwane singularyzacją regulacyjną, którą są sytuacje „polegające na przyjmowaniu uregulowań o pozornie generalnym i abstrakcyjnym charakterze, których rzeczywistym celem jest rozwiązanie określonej kwestii indywidualnej tracące uzasadnienie i potrzebę istnienia po załatwieniu takiej sprawy”⁴⁶. Projekt ustawy H.R. 23 jest dalej idący niż singularyzacja regulacyjna. Nie ma w nim stosowania pozornych norm generalnych i abstrakcyjnych. W tym wypadku jest to wprost wskazane w normach konkretnych i indywidualnych zawartych w projekcie ustawy H.R. 23. Imiennie oznacza się osoby, które mają nie być objęte postępowaniem przed MTK.

Imienne wskazanie danej osoby w akcie prawnym znaczy tyle, co wprowadzenie do niego mechanizmu ściśle odpowiadającego regule Ronalda Dworkina⁴⁷.

Istotna regulacja zawarta jest w sekcji drugiej pkt (5) projektu ustawy H.R. 23 ponieważ stwierdza się w niej, że „[d]ziałania MTK przeciwko Izraelowi, w tym wstępne badanie i śledztwo oraz wydanie nakazów aresztowania izraelskich urzędników, są nielegalne i bezpodstawne oraz tworzą szkodliwy precedens

⁴⁴ „(...) should be condemned in the strongest possible terms”.

⁴⁵ „On November 21, 2024, the ICC’s Pre-Trial Chamber issued warrants for the arrest of Netanyahu and Gallant, which should be condemned in the strongest possible terms.”

⁴⁶ L. Garlicki, *Niekonstytucyjność: formy, skutki, procedury*, «Państwo i Prawo» 2016, nr 9, s. 18.

⁴⁷ „Reguła stosuje się na zasadzie «wszystko albo nic». Jeśli zachodzą okoliczności wskazywane przez regułę, to ona obowiązuje – i wtedy zmusza do przyjęcia wynikającego z niej rozstrzygnięcia, albo nie – i wtedy nie wpływa w żaden sposób na to, jaką podejmie się decyzję” – R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, przekł. T. Kowalski, Warszawa 2021, s. 65. Na pierwszy rzut oka widać, że reguły Dworkina mają charakter alternatywy rozłącznej, tj. funktora, wedle którego nie jest możliwe wystąpienie dwóch kategorii, które oddziela alternatywa rozłączna. Definicja alternatywy rozłącznej: „ $\exists p \exists q: p \perp q \equiv^{\text{df}} (p \wedge \sim q) \vee (\sim p \wedge q)$ ”. Alternatywa rozłączna („ \perp ”) definiowana („ \equiv^{df} ”) jest jako alternatywa łączna („ \vee ”) dwóch iloczynów logicznych („ \wedge ”), w których znajdują się te same zmienne p i q, ale w takich kombinacjach negacji („ \sim ”), że p i q nie mogą mieć w tym samym momencie tej samej wartości logicznej („lub, ale nie razem”), por. L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, przekł. B. Wolniewicz, Warszawa 2012, s. 41, teza 5.101. W przypadku projektu ustawy H.R. 23, gdy normy są konkretne i indywidualne najlepiej widać alternatywę rozłączną jako charakter reguły, ponieważ danym indywidualnie oznaczonym człowiekiem można być albo nim nie być i nie ma żadnej opcji pośredniej.

zagrożający Stanom Zjednoczonym, Izraelowi i wszystkim partnerom USA, które nie wyraziły zgody na jurysdykcję MTK”.

Wskazano także, że działanie MTK ma charakter precedensu, który stanowi zagrożenie dla wskazanych państw. Przedstawiono brak podstawy (przy czym nie wskazano czy chodzi o podstawę prawną, czy faktyczną) oraz podkreślono nielegalność, czyli brak podstawy prawnej. Wydaje się, że aby uniknąć *superfluum* należy uznać, że bezpodstawność obejmuje podstawy faktyczne. (Przy czym wówczas należałoby stwierdzić, że w konflikcie izraelsko-palestyńskim nie doszło do nadużyć uzasadniających zainteresowanie, co może wydać się dość dyskusyjnym poglądem.)

Delegitymizowane są bezprecedensowe działania MTK (sekcja druga (5) zdanie drugie projektu ustawy H.R. 23)⁴⁸ przeciwko państwom, które są:

- związane z USA;
- nie są stronami Statutu Rzymskiego;
- nie zgadzają się na jurysdykcję MTK.

Przepis ten (sekcja druga (5) zdanie drugie) ma formę iloczynu logicznego, a więc wydaje się, że wszystkie przesłanki muszą wystąpić kumulatywnie.

Sekcja druga pkt (6) wskazuje, że USA muszą sprzeciwić się wszelkim działaniom MTK wobec Amerykanów, Izraela oraz innych sojuszników⁴⁹.

Aspekt zewnętrzny problemu badania projektu ustawy H.R. 23 – idea neutralizacji MTK przez amerykańskie prawo wewnętrzne, problem norm merytorycznych regulujących status podmiotów – innych niż USA – o których mowa w projekcie ustawy H.R. 23

Sekcja druga pkt (1) projektu ustawy H.R. 23 wskazuje, że „*Stany Zjednoczone i Izrael nie są stronami Statutu Rzymskiego ani członkami Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK), zatem MTK nie ma legitymacji ani jurysdykcji nad Stanami Zjednoczonymi ani Izraelem*”⁵⁰. Pierwsze, co rzuca się w oczy to

⁴⁸ Sekcja druga pkt (5) projektu ustawy H.R. 23: „The ICC’s actions against Israel, including the preliminary examination and investigation of Israel and issuance of arrest warrants against Israeli officials, are illegitimate and baseless and create a damaging precedent that threatens the United States, Israel, and all United States partners who have not consented to the ICC’s jurisdiction.”

⁴⁹ Sekcja druga pkt (6) projektu ustawy H.R. 23: „The United States must oppose any action by the ICC against the United States, Israel, or any other ally of the United States that has not consented to ICC jurisdiction or is not a state party to the Rome Statute of the ICC.”

⁵⁰ „The United States and Israel are not parties to the Rome Statute or members of the International Criminal Court (ICC), and therefore the ICC has no legitimacy or jurisdiction over the United States or Israel!”

wymienienie dwóch państw w akcie ustawodawczym jednego kraju, który nie dotyczy relacji z tym drugim państwem.

Co do samej struktury przepisu, to ma ona formę implikacji połączonej z iloczynem logicznym. W iloczynie logicznym z przesłanką niebycia stroną Statutu Rzymskiej połączone są dwa państwa, tj. USA i Izrael. Ponieważ te państwa nie są stroną Statutu Rzymskiego, to MTK nie ma jurysdykcji nad USA lub Izraelem. Zastosowanie – w poprzednim zdaniu – alternatywy łącznej („lub”) wynika z faktu, że MTK nie ma jurysdykcji, zarówno nad oboma łącznie (iloczyn logiczny), jak i każdym z nich, nawet rozpatrywanym osobno (alternatywa łączna)⁵¹.

Projekt przewiduje, że ciągu 60 od dnia wejścia w życie ustawy, jeżeli MTK rozpocznie procedury wobec osób chronionych, to Prezydent nałoży sankcje na ten organ i osoby z nim związane. Osoby, których dotyczą sankcje to takie, które są: (i) zaangażowane w działalność MTK; (ii) wspierające działalność MTK; (iii) finansujące i sponsorujące w inny sposób działalność MTK. Sankcje mogą dotknąć również osób prawnych, które należą lub są kontrolowane przez osoby wymienione wyżej (sekcja trzecia (a)(1)(A)–(C) projektu ustawy H.R. 23).

Projektodawcy – poza sankcjami osobowymi – przyjmują także nałożenie sankcji finansowych na MTK. MTK – jak wyżej wspomniano – jest podmiotem prawa międzynarodowego i ma osobowość prawną. Wszelkie środki na MTK zostają cofnięte. W przyszłości żadne środki nie mogą trafiać do MTK (sekcja czwarta (a)–(b) projektu ustawy H.R. 23).

Można przyjąć, że wyżej wspomniane sankcje są formą „karania” – za pomocą amerykańskiego prawa wewnętrznego – sądu międzynarodowego za orzekanie, na podstawie prawa międzynarodowego, w sprawie innego podmiotu niż USA. Przy czym nie jest to takie proste, ponieważ jak stanowi sekcja druga pkt (1) projektu ustawy H.R. 23 USA i Izrael nie są stroną Statutu Rzymskiego, a więc nie podlegają jurysdykcji MTK. Tym samym jest to sąd, ale jednocześnie jest to sąd nieposiadający legitymacji USA.

Podsumowując: amerykańskie prawo wewnętrzne miało neutralizować działania MTK (jednego podmiotu prawa międzynarodowego) przeciwko Izraelowi (drugiemu podmiotowi prawa międzynarodowego), przy czym oba te podmioty nie są w żadnym stopniu zależne od USA, ani nie są częścią tego państwa. Tym samym projekt ustawy H.R. 23 jako wewnętrzne prawo

⁵¹ W logice formalnej można to zapisać w formie prostego rachunku:

„ $\exists p \exists q: p \wedge q \equiv_{df} p \vee q \wedge \sim(p \perp q)$ ” formuła definicyjna pozwala przedstawić iloczyn logiczny w formie alternatywy łącznej („ \vee ”) i rozłącznej („ \wedge ”) oraz iloczynu logicznego („ \wedge ”) i negacji („ \sim ”). Powyższą formułę logiczną można odczytać w ten sposób: p i q definiowane są przez to, że jest p lub jest q i nie jest tak, że jest p albo q, czyli zarówno p i q muszą wystąpić jednocześnie.

amerykańskie miał regulować relacje pomiędzy dwoma niezależnymi podmiotami prawa międzynarodowego. Biorąc pod uwagę powyższe, projekt ustawy H.R. 23 był hybrydą prawa wewnętrznego i prawa międzynarodowego. W takim ujęciu quasi-derogacja miała po prostu uniemożliwić zastosowanie norm Statutu Rzymskiego.

Quasi-derogacja na gruncie projektu ustawy H.R. 23

Przyjmuje się, że „stosowanie umów międzynarodowych może mieć różną postać. Po pierwsze, norma prawa międzynarodowego może stanowić rodzaj wskazówki interpretacyjnej, wykorzystywanej podczas egzekucji krajowego aktu normatywnego, po drugie, konkretna sytuacja prawna może być rozstrzygana na podstawie normy prawa międzynarodowego”⁵². Tym samym zawsze tłem prawa międzynarodowego jest porządek wewnętrzny państwa-strony.

Immanuel Kant w swojej rozprawie o idei pokoju na świecie pisał, że „[w]arunkiem możliwości prawa międzynarodowego w ogóle jest, aby najpierw istniał jakiś stan prawny”⁵³. Aby państwo tworzyło prawo międzynarodowe, to musi istnieć jakiś wewnętrzny porządek prawny, dzięki któremu istnieją procedury brania udziału w konstytuowaniu takich ponadpaństwowych związków normatywnych.

Wskazuje się w literaturze, że „[w] wypadku prawa międzynarodowego zgoda tworzy normę, lecz nie warunkuje jej mocy wiążącej w sposób kompletny. Norma zyskuje swą moc wiążącą poprzez przynależność do systemu, tu przynależność do porządku prawa międzynarodowego”⁵⁴. W przypadku projektu ustawy H.R. 23 sytuacja jest odwrotna i sprowadza się do implikacji, wedle której, jeżeli odrzuca się cały system MTK, to odrzuca się też poszczególne normy Statutu Rzymskiego.

Hans Kelsen pisał, że obowiązywanie prawa międzynarodowego wynika z uznania go przez państwo, które przyjmuje je do swojego porządku normatywnego⁵⁵. Faktem notoryjnym jest, że „[p]aństwa są związane prawem

⁵² P. Ruczkowski, *Nieratyfikowana umowa międzynarodowa jako źródło prawa administracyjnego*, «Przegląd Prawa Publicznego» 2017, nr 12 s. 35.

⁵³ I. Kant, *Ku wieczystemu pokojowi. Filozoficzny projekt...*, s. 372.

⁵⁴ A. Kozłowski, *Istota zasad ogólnych prawa i orzeczeń sądów międzynarodowych jako źródła prawa międzynarodowego*, [w:] J. Kolasa (red.), *Istota źródeł w porządku prawa międzynarodowego*, Wrocław 2016, s. 218.

⁵⁵ Hans Kelsen pisał, że „ogólne prawo międzynarodowe obowiązuje w odniesieniu do danego państwa tylko wówczas, jeżeli uznane jest przez państwo jako dlań wiążące, i to tak uznane, jak w chwili uznania jest to ukształtowane przez zwyczaj. Uznanie takie może nastąpić wyraźnie poprzez akt ustawodawstwa bądź akt rządowy bądź milcząco przez

międzynarodowym na mocy swojej woli. Ograniczenia niezależności nie mogą być domniemywane”⁵⁶. Regulacje Statutu Rzymskiego, wedle których Izrael wbrew swojej woli byłby poddany jurysdykcji MTK stoją w kontrze do zasady konieczności zgody państwa na przystąpienie do umowy międzynarodowej.

Jednak istnieją poglądy, wedle których państwa niebędące stronami traktatu międzynarodowego mogą być nim związane. Jak zauważył Herbert Hart „[j]est prawdą, że w wielu ważnych kwestiach stosunki między państwami są regulowane przez traktaty wielostronne, a czasami argumentuje się, że mogą one także wiązać państwa niebędące ich stronami”⁵⁷.

Powyższe w praktyce objęło również postępowania przed MTK. W 2018 r. MTK – w ramach rozszerzającej interpretacji Statutu Rzymskiego – uznał się za właściwy do rozpoczęcia dochodzeń związanych ze zbrodniami wojennymi w Myanmarze (dawniej Birma). Myanmar nie jest stroną Statutu Rzymskiego. MTK uznał, że – w sferze prawa międzynarodowego – nie jest istotne miejsce popełnienia zbrodni. Miejsce popełnienia zbrodni istotne jest w prawie karnym, ale wewnątrzpaństwowym. MTK uznał swoją właściwość, ponieważ – w wyniku działań Myanmaru – miał miejsce masowy napływ uchodźców do Bangladeszu, który jest stroną Statutu Rzymskiego. Tym samym przesłanką dopuszczającą inicjację postępowania wobec państwa – niebędącego stroną Statutu Rzymskiego – była sytuacja, w której państwo-strona tej umowy międzynarodowej odczuło negatywne skutki działań państwa niebędącego stroną⁵⁸.

Monique Cornier zwraca uwagę, że istnieje podobieństwo pomiędzy sytuacją w sprawach Myanmar-Bangladesz, USA-Afganistan i Izrael-Palestyna (nawet przed 7 października 2023 r.). Jak wyżej wspomniano, według MTK, jeżeli czyny mają wpływ na państwo-stronę, to dopuszczalne jest wszczęcie postępowania. Postępowanie dotyczące państwa niebędącego stroną obejmuje także potencjalne zbrodnie Amerykanów w Afganistanie, który od 2003 r. jest stroną Statutu Rzymskiego⁵⁹.

faktyczne zastosowanie norm prawa międzynarodowego, zawarcie umów prawa międzynarodowego, respektowanie immunitetów ustanowionych przez prawo międzynarodowe itd.” – H. Kelsen, Czysta teoria prawa, przekł. R. Szubert, Warszawa 2014, s. 465.

⁵⁶ C. Mik, *Fenomenologia regionalnej integracji państw. Studium prawa międzynarodowego*, t. II – *Regionalne organizacje integracyjne z perspektywy analitycznej prawa międzynarodowego*, Warszawa 2019, rozdział III, § 2, pkt II, ppkt 2, lit. D.

⁵⁷ H. Hart, *Pojęcie prawa*, przekł. J. Woleński, Warszawa 2020, s. 353.

⁵⁸ M. Muszyński, *Siła, norma, idea. Prawo międzynarodowe w ujęciu historycznym*, t. 3 – *Prawo międzynarodowe uniwersalne*, Warszawa 2022, s. 558.

⁵⁹ M. Cormier, *Testing the boundaries of the ICC's territorial jurisdiction in the Afghanistan situation*, «Questions of International Law» 2021, nr 78, s. 44.

W przypadku Myanmaru i Bangladeszu przesłanka słabsza – kryzys uchodźczy, tj. sam wpływ bez wojny – była dostatecznym powodem inicjacji postępowania. W przypadku Izraela i Palestyny występuje przesłanka silniejsza, tj. masowa śmierć cywili wraz z wojną. *A fortiori* MTK uznał się więc za właściwy⁶⁰.

Jeżeli dane państwo jest stroną umowy międzynarodowej, to przyjmuje się, że nie może ono swoim prawem wewnętrznym – nawet rangi konstytucyjnej – wyłączać umów prawa międzynarodowego⁶¹ w zakresie przekazanym⁶². Quasi-derogacja tego nie dotyczy. Quasi-derogacja wyłącza zagrożenie stosowania norm umowy międzynarodowej, której państwo nie jest stroną.

Po II wojnie światowej podobne stanowisko do quasi-derogacji częściowo dezaprobował również Kelsen. Kelsen dopuszczał – w przypadku sądenia zbrodni wojennych – odchodzenie od tak fundamentalnych zasad prawnych jak zakaz retroaktywności, czy właśnie odpowiedzialność z tytułu naruszenia norm prawa międzynarodowego przez Niemców, których nie byli oni stroną⁶³.

Można przyjąć, że rozwinieniem idei prawa międzynarodowego, które wiąże podmioty niebędące stronami umowy międzynarodowej jest właśnie MTK. Stwierdza się, że „[t]akie zjawiska, jak uniwersalna jurysdykcja czy humanitarna interwencja oraz takie instytucje, jak Międzynarodowy Trybunał Karny (...) wykraczają bowiem poza paradygmat klasycznego prawa międzynarodowego”⁶⁴. W tym wypadku niektórzy przyjmują, że nie ma kwestii uznania, a prawo międzynarodowe „promieniuje normatywnie” na państwa, które nie brały udziału w jego stworzeniu i nie są Stroną Statutu Rzymskiego.

Na gruncie niniejszych rozważań to „promieniowanie normatywne” Statutu Rzymskiego dotyczy Izraela przez to, że stroną tej umowy międzynarodowej jest Palestyna. Projekt ustawy H.R. miał na celu zneutralizowanie norm prawa międzynarodowego. Tym samym chodzi o wyżej wspomnianą quasi-derogację Statutu Rzymskiego dokonaną przez USA, której celem było zabezpieczenie państwa Izrael przed prawem międzynarodowym.

⁶⁰ W sprawie pełnego monograficznego opracowania właściwości MTK dotyczącej osób, które są obywatelami państw niebędących stronami Statutu Rzymskiego, por. M. Cormier, *The Jurisdiction of the International Criminal Court over Nationals of Non-States Parties*, Cambridge 2020.

⁶¹ L. Garlicki, *Umiejdzynarodowienie Konstytucji*, «Państwo i Prawo» 2022, nr 10, s. 164–165.

⁶² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2021 r., sygn. K 3/21, OTK ZU A/2022, poz. 65.

⁶³ T. Widłak, *Nauka prawa międzynarodowego Hansa Kelsena*, «Państwo i Prawo» 2020, nr 3, s. 42.

⁶⁴ J. Zajadło, *Filozofia prawa międzynarodowego?*, «Państwo i Prawo» 2007, nr 2, s. 20.

W wypadku amerykańskiego prawa już wcześniej miały miejsca podobne akty prawne będące hybrydami prawa międzynarodowego i prawa wewnętrznego, które w założeniu miały wiązać inne podmioty.

Analiza komparatystyczna aktów podobnych na tle projektu ustawy H.R. 23

Pierwszym przykładem – w wypadku relacji USA–Izrael – jest jednostronne uznanie w 2017 r. przez USA Jerozolimy za stolicę Izraela. 24 października 1995 r. amerykański parlament uchwalił tzw. *Jerusalem Embassy Act*, czyli prawo wewnętrzne USA. Ustawa ta nakazywała władzom USA przeniesienie swojej ambasady z Tel Awiwu do Jerozolimy. W 2017 r. doszło do wykonania ustawy przez prezydenta Trumpa (poprzedni prezydenci mogli o 6 miesięcy opóźnić wykonanie ustawy). Przy czym kwestią sporną jest, czy chodziło o tę część Jerozolimy, która przypada Izraelowi, czy też o całość miasta, w tym Jerozolimę Wschodnią, niebędącą formalnie częścią Państwa Żydowskiego⁶⁵. Gdyby przyjąć, że chodzi o całą Jerozolimę, to wówczas amerykańskie prawo wewnętrzne byłoby sprzeczne z utrwalonym porządkiem prawnomiędzynarodowym regulującym kwestię tego terytorium. Inaczej mówiąc formalne przeniesienie ambasady z jednego miasta do drugiego aktem krajowym (ujęcie wewnętrzne) doprowadziło do prawnomiędzynarodowego uznania przez USA izraelskiego roszczenia o Jerozolimę Wschodnią (ujęcie zewnętrzne)⁶⁶.

Drugim przykładem może być *Helms-Burton Act* z 1996 r., który dotyczy kwestii związanych z Republiką Kuby. W ustawie tej są co najmniej dwie istotne kwestie z zakresu prawa międzynarodowego, które reguluje prawo wewnętrzne. Pierwsza kwestia dotyczy przyszłego – uznawanego przez USA – rządu kubańskiego. Chodzi o utworzenie organu Koordynatora, który będzie pomagać w transformacji Kuby z państwa autorytarnego do państwa demokratycznego. Koordynator miałby gwarantować zgodność z prawem amerykańskim procedury zmiany reżimu politycznego na Kubie⁶⁷. Druga istotna kwestia to rozszerzenie jurysdykcji sądów amerykańskich co do przedmiotu sporu, którym była własność obywateli USA znacjonalizowana w trakcie Rewolucji

⁶⁵ V. Czepek, *Podstawy i skutki prawne uznania Jerozolimy za stolicę Izraela przez Stany Zjednoczone*, [w:] I. Kraśnicka (red.), *Prawo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2019, rozdział II, § 3–4.

⁶⁶ S. Mazur, *Prawnopolityczne skutki uznania Jerozolimy za stolicę Izraela przez Stany Zjednoczone Ameryki*, «Przegląd Prawa Publicznego» 2022, nr 11, s. 60–61.

⁶⁷ A. Hitchman, S. Rodriguez, E. Dominguez Lopez, *Understanding the Helms-Burton Act*, «International Journal of Cuban Studies» 2024, nr 1, s. 60, <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169/intejcubastud.16.1.0058> (1.11.2025).

Kubańskiej z 1959 r. Chodzi o możliwość pozywania – przez obywateli USA – osób, które zajmowały się obrotem znacjonalizowanej w 1959 r. własności poza USA (jurysdykcja eksterytorialna)⁶⁸. Inaczej mówiąc – amerykański ustawodawca na przyszłość założył zmianę władzy w Republice Kuby oraz fakt, że ta zmiana może mieć charakter pro-amerykański. W czasie teraźniejszym określił swoim prawem wewnętrznym status znacjonalizowanego majątku obywateli amerykańskich, który znajduje się poza granicami USA, dopuszczając jurysdykcję amerykańskich sądów.

Trzecim przykładem, w którym prawo wewnętrzne dopuszcza ingerencję USA w relacje prawnomiędzynarodowe innych państw jest uchwalona w 2017 r. *Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*⁶⁹. Ustawa nakłada sankcje na przedsiębiorstwa oraz państwa⁷⁰, które współpracują w sektorach energetycznych, militarnych, jądrowych, obronności itd. z: (i) Rosją; (ii) Iranem; (iii) Koreą Północną; (iv) Syrią; (v) Wenezuelą. Co istotne – z polskiej perspektywy – ustawa ta przewidywała nałożenie sankcji na przedsiębiorstwa budujące gazociąg Nord Stream 2⁷¹. Sankcje obejmowały również wszystkie podmioty zagraniczne współpracujące z wojskiem lub wywiadem Iranu, Rosji i Korei Północnej. Nałożono również sankcje na przedsiębiorstwa, które wspierały rozwój broni jądrowej, nie tylko w Iranie i Korei Północnej, ale także i Syrii (przed zmianą władzy). Jeżeli jakieś podmioty dostarczały rządowi Syrii technologie, broń czy jakiegokolwiek inne wsparcie, to również były objęte sankcjami. Sankcjami zostały objęte także przedsiębiorstwa oraz osoby, które współpracowały z rządem Wenezueli w zakresie związanym z przemysłem naftowym oraz eksploatacją złóż naturalnych.

Żadne z trzech powyższych przykładów jednak nie był tak daleko idący, jak projekt ustawy H.R. 23, który wprost był „kontr-prawem” do Statutu Rzymskiego. Pierwszy przykład (*Jerusalem Embassy Act*) dotyczył jednak amerykańskiego uznania danego miasta za stolicę Izraela. Drugi przykład (*Helms-Burton Act*) dotyczył jednak relacji polityczno-ekonomicznych USA z Kubą. Trzeci

⁶⁸ K. Chokshi, *Helms-Burton Act of 1996: A Case Study in Unprincipled, Opportunistic Foreign Policy*, «The Yale Review of International Studies» zima 2019, <https://yris.yira.org/column/helms-burton-act-of-1996-a-case-study-in-unprincipled-opportunistic-foreign-policy/> (1.11.2025).

⁶⁹ Pełny tekst ustawy *Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*, <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text> (1.11.2025).

⁷⁰ S. Łenyk, *Strategie hedgingowe państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej jako odpowiedź na rosnącą potęgę Chin*, Kraków 2023, s. 223, https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/12677/S%C5%81enyk_praca_doktorska.pdf?sequence=1&isAllowed=y (1.11.2025).

⁷¹ A. Kułaga-Boczko, *Szok cenowy na europejskim rynku gazowym w 2021 roku – dominacja Rosji i wpływ innych zjawisk globalnych*, «Studia Wschodnioeuropejskie» 2022, nr 16, s. 118.

przykład (*Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*) obejmował reakcję Ameryki na wsparcie państw, które są „wrogami USA”⁷².

Żaden z powyższych projektów nie regulował statusu innego państwa w jego relacjach z organem prawa międzynarodowego. Przykładowo *Helms-Burton Act* przewidywał kwestie relacji z hipotetycznym przyszłym, niekomunistycznym rządem Kuby, ale nie regulował, jakie Kuba będzie mieć relacje z MTK.

Zakończenie i weryfikacja hipotez

Wskazuje się, że „[o]d początku ukształtowania się nowożytnego prawa międzynarodowego jego podmiotami są państwa. Do złamania ich monopolu w tym zakresie doszło dopiero w 1945 r., kiedy w obszar podmiotowości wdarły się organizacje międzynarodowe”⁷³. Siłą rzeczy, jeżeli dana organizacja uzyskuje podmiotowość jak państwo, to może mieć podobne do państwa problemy, np. brak uznania przez inne państwo.

W tym wypadku projekt ustawy H.R. 23 paradoksalnie dokonuje swoistej „nobilizacji” MTK uznając ten organ za podmiot tak silny, że warto zwrócić na niego uwagę. Tym samym MTK dołącza do listy państw i podmiotów (od Republiki Kuby po TikToka), których istotność jest tak duża, że zasługują na swoją ustawę.

Wydaje się to być bez precedensu – USA za pomocą swojego prawa wewnętrznego mają na celu wyłączyć normy prawa międzynarodowego, które miałyby mieć zastosowanie wobec innego państwa. Amerykańskie prawo wewnętrzne:

- miało w swoich przepisach unormowanie dotyczące relacji Izraela z MTK;
- wskazywało, że jakkolwiek reakcja MTK wobec imiennie oznaczonych osób będzie nieuznawana przez organy władzy publicznej USA;
- przewidywało, że zastosowanie norm prawa międzynarodowego wobec – niezależnego od USA – państwa Izrael będzie wymagało nałożenia sankcji na MTK, inaczej mówiąc MTK będzie „karane” za orzekanie;
- zakładało, że stosując sankcje wymusi na MTK niestosowanie Statutu Rzymskiego, a więc dokonana zostanie quasi-derogacja umowy międzynarodowej w konkretnym i indywidualnym przypadku.

⁷² W sprawie pojęcia „państwa wrogiego” w rozumieniu Kodeksu USA, por. A. Kurek, *Amerykańska ustawa H.R. 815 („przeciwko TikTokowi”) – odejście od reguły norm generalnych i abstrakcyjnych...*, s. 144.

⁷³ M. Muszyński, *Działanie TSUE ultra vires a Trybunał Konstytucyjny RP*, «Prokuratura i Prawo» 2022, nr 9, s. 6.

Statut Rzymski jako umowa międzynarodowa został uznany przez autorów projektu ustawy H.R. 23 za *de facto* akt wrogi, którego stosowanie musi zostać zneutralizowane bezpośrednimi sankcjami finansowymi na MTK i osoby z nim związane. Quasi-derogacja Statutu Rzymskiego prowadzi do sytuacji, w której akt ten nie ma legitymacji prawa amerykańskiego. Tym samym stosowanie się do jego norm jest działaniem bezprawnym. Sankcje na sędziów i inne osoby związane z MTK mają na celu zneutralizowanie i uniemożliwienie urzeczywistnienia norm Statutu Rzymskiego, zarówno wobec Amerykanów, jak i związanych z nimi – na mocy projektu ustawy H.R. 23 – Izraelczyków. Trudno jest znaleźć akty o podobnych regulacjach.

Wydaje się, że gdy w wyniku wykładni przepisu dojdzie się do wniosku zakładającego, że prawo wewnętrzne reguluje stosunki międzynarodowego dwóch innych podmiotów, to należy przyjąć błąd w interpretacji. Jednak w przypadku przepisów projektu ustawy H.R. 23 nie stosowano klauzul generalnych lub innych nieostrych zwrotów. Było wręcz przeciwnie – zastosowano normy indywidualne i konkretne.

Aspektem zewnętrznym problemu niniejszych rozważań był szczególny projekt ustawy H.R. 23, który zakładał, że prawo wewnętrzne USA może regulować relacje Izraela (a więc innego, niepodległego państwa) z MTK.

Aspekt wewnętrzny – konstrukcja projektu ustawy H.R. 23 był podporządkowany aspektowi zewnętrznemu, a więc dość nietypowej sytuacji normatywnej.

W sposób precyzyjny oznaczono podmioty (w tym indywidualne i konkretne) oraz stwierdzono, że dane państwo nie jest stroną Statutu Rzymskiego. To, co było poddane krytyce w aspekcie wewnętrznym niniejszego tekstu, to nie są przypadkowe błędy logiczne, a celowo zastosowane techniki legislacyjne. Zastosowano je po to, aby właśnie dostosować akt do aktualnej sytuacji geopolitycznej.

Bibliografia

- Bach S., *Filibusters and Cloture in the Senate, Report for Congress. Received through the CRS Web*, 17 stycznia 2001 r., Congressional Research Service The Library of Congress, RL30360.
- Bryl A., *Zbrodnie przeciwko ludzkości w doktrynie i orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych*, Warszawa 2021.
- Chokshi K., *Helms-Burton Act of 1996: A Case Study in Unprincipled, Opportunistic Foreign Policy*, «The Yale Review of International Studies» zima 2019.
- Cormier M., *The Jurisdiction of the International Criminal Court over Nationals of Non-States Parties*, Cambridge 2020.
- Cormier M., *Testing the boundaries of the ICC's territorial jurisdiction in the Afghanistan situation*, «Questions Of International Law» 2021, nr 78.

- Czepek V., *Podstawy i skutki prawne uznania Jerozolimy za stolicę Izraela przez Stany Zjednoczone*, [w:] I. Kraśnicka (red.), *Prawo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2019.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, przekł. T. Kowalski, Warszawa 2021.
- Gardocka T., *Międzynarodowy Trybunał Karny a prawo polskie*, «Przegląd Prawa Konstytucyjnego» 2011, nr 1.
- Garlicki L., *Niekonstytucyjność: formy, skutki, procedury*, «Państwo i Prawo» 2016, nr 9.
- Garlicki L., *Umiejscowienie Konstytucji*, «Państwo i Prawo» 2022, nr 10.
- Górski M., *Glosa do wyroku ETPC z dnia 16 kwietnia 2012 r., 55508/07 i 29520/09*, LEX/el. 2012.
- Grajewski K., *Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego a niektóre regulacje Konstytucji z 1997 roku*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 2003, nr 2.
- Grzegorzczak T., *Współpraca Polski z Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, «Prokuratura i Prawo» 2005, nr 3.
- Hart H., *Pojęcie prawa*, przekł. J. Woleński, Warszawa 2020.
- Hitchman A., Rodriguez S., Dominguez Lopez E., *Understanding the Helms-Burton Act*, «International Journal of Cuban Studies» 2024, nr 1.
- Izak K., *Konflikt żydowsko-palestyński. Historia i współczesność*, «Terroryzm – studia, analizy, prewencja» 2024, nr 6.
- Izidorczyk J., Wiliński P., *Postępowanie przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, «Państwo i Prawo» 2005, nr 5.
- Johnson P., *Historia Żydów*, przekł. M. Godyń, A. Nelicki, M. Wójcik, Warszawa 2020.
- Kant I., *Ku wieczystemu pokojowi. Filozoficzny projekt*, przekł. M. Żelazny, [w:] I. Kant, *Dzieła Zebrane*, t. VI – Pisma po roku 1781, Toruń 2012.
- Karska E., *Dorobek konferencji rewizyjnej Statutu MTK ze szczególnym uwzględnieniem poprawki definiującej zbrodnię agresji*, «Kwartalnik Prawa Publicznego» 2010, nr 3.
- Karska E., *Międzynarodowy Trybunał Karny*, [w:] J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe*, t. I – Zagadnienia instytucjonalne, Wrocław 2009.
- Karska E., *Karna jurysdykcja krajowa a międzynarodowa*, [w:] J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe*, t. II – Wybrane zagadnienia prawne, Wrocław 2010.
- Karska E., *Subsydiarność uchwał organizacji rządowych i pozarządowych w jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych*, Wrocław 2009.
- Karski K., *Ratyfikacja Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Zagadnienia prawno-międzynarodowe i konstytucyjne)*, «Państwo i Prawo» 2001, nr 1.
- Karski K., *Realizacja idei utworzenia międzynarodowego sądownictwa karnego*, «Państwo i Prawo» 1993, nr 7.
- Kelsen H., *Czysta teoria prawa*, przekł. R. Szubert, Warszawa 2014.
- Kłodawski M., *Nieprawidłowe odesłania do przepisów szczególnych i odrębnych*, «Przegląd Legislacyjny» 2016, nr 2.
- Kosior W., *Federal law v. State law w Stanach Zjednoczonych – uwagi interpretacyjne*, «Roczniki Administracji i Prawa» 2014, nr 1.
- Kozłowski A., *Istota zasad ogólnych prawa i orzeczeń sądów międzynarodowych jako źródła prawa międzynarodowego*, [w:] J. Kolasa (red.), *Istota źródeł w porządku prawa międzynarodowego*, Wrocław 2016.
- Kuczyńska H., *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, «Palestra» 2022, nr 4.
- Kułaga-Boczko A., *Szok cenowy na europejskim rynku gazowym w 2021 roku – dominacja Rosji i wpływ innych zjawisk globalnych*, «Studia Wschodnioeuropejskie» 2022, nr 16.
- Kurek A., *Amerykańska ustawa H.R. 815 („przeciwko TikToku”) – odejście od reguły norm generalnych i abstrakcyjnych*, «Krytyka Prawa» 2025, nr 2.

- Kurek A., *Quasi-teologiczna metafizyka państwa w idealizmie obiektywnym G. W. F. Hegla*, «Studia Politologiczne» 2025, nr 77.
- Kuźniar-Kwiatk D., *Międzynarodowy Trybunał Karny w systemie Narodów Zjednoczonych – rola Rady Bezpieczeństwa ONZ w postępowaniu przed MTK*, [w:] A. Kozłowski, B. Mielnik (red.), *Odpowiedzialność międzynarodowa jako element międzynarodowego porządku prawnego*, Wrocław 2009.
- Łęnyk S., *Strategie hedgingowe państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej jako odpowiedź na rosnącą potęgę Chin*, Kraków 2023.
- MacDonald K., *Kultura krytyki*, przekł. M. Szczubiałka, Warszawa 2019.
- Machiavelli N., *O sztuce wojny*, przekł. A. Szpińska, Warszawa 2008.
- Malinowski A., *Pomiar czytelności polskiego tekstu prawnego*, «Państwo i Prawo» 2017, nr 5.
- Mazur S., *Prawnopolityczne skutki uznania Jerozolimy za stolicę Izraela przez Stany Zjednoczone Ameryki*, «Przegląd Prawa Publicznego» 2022, nr 11.
- Mik C., *Fenomenologia regionalnej integracji państw. Studium prawa międzynarodowego*, t. II – *Regionalne organizacje integracyjne z perspektywy analitycznej prawa międzynarodowego*, Warszawa 2019.
- Milik P., *Międzynarodowa osobowość prawna i zdolność prawna Międzynarodowego Trybunału Karnego*, «Państwo i Prawo» 2003, nr 9.
- Muszyński M., *Działanie TSUE ultra vires a Trybunał Konstytucyjny RP*, «Prokuratura i Prawo» 2022, nr 9.
- Muszyński M., *Siła, norma, idea. Prawo międzynarodowe w ujęciu historycznym*, t. 1 – *Pseudoreżimy prawa międzynarodowego*, Warszawa 2019.
- Muszyński M., *Siła, norma, idea. Prawo międzynarodowe w ujęciu historycznym*, t. 3 – *Prawo międzynarodowe uniwersalne*, Warszawa 2022.
- Napierała P., *Amerykańska prawica religijna oraz rola Christian Coalition w jej rozbudowie i aktywizacji*, «Politeja» 2007, nr 1.
- Ogonowski P., *Koncepcja Międzynarodowego Sądu Karnego*, «Prokuratura i Prawo» 1998, nr 7–8.
- Piątkowski M., *Problem ważności traktatów pokoju zawartych z agresorem*, «Państwo i Prawo» 2025, nr 2.
- Podemska J., *Amerykańska krucjata. USA wobec powstania państwa Izrael*, Warszawa 2018.
- Podkówka A., *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności” w prawie międzynarodowym*, «Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne» 2018, nr 2.
- Potkański W., *Terroryzm*, Warszawa 2014.
- Raubo J., *Neokonserwatyzm na tle systemu partyjnego w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, «Przegląd Politologiczny» 2012, nr 2.
- Ruczkowski P., *Nieratyfikowana umowa międzynarodowa jako źródło prawa administracyjnego*, «Przegląd Prawa Publicznego» 2017, nr 12.
- Skorek A., *Sojusz amerykańsko-izraelski w perspektywie realistycznej*, [w:] E. Haliżak, J. Czapotowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych: założenia i zastosowania badawcze*, Warszawa 2014.
- Skrzydło J., *Stany Zjednoczone a status Jerozolimy. Uwarunkowania konstytucyjne*, «Państwo i Prawo» 2020, nr 3.
- Socha E., *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, «Kwartalnik Prawa Publicznego» 2002, nr 4.
- Socha E., *Rola subsydiarności w wykonywaniu międzynarodowej jurysdykcji karnej*, «Prokuratura i Prawo» 2007, nr 7–8.

- Socha E., *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Wrocław 2004.
- Sołżenicyn A., *Dwieście lat razem 1795–1995. Część druga. W porewolucyjnej Rosji*, przekł. A. Mayer, N. Krzyżanowska-Barwińska, Wrocław 2014.
- Stelmach A., Chrobak P., Kurek A., *Konstytucyjna pozycja Senatu w kontekście zasadności istnienia tego organu*, «Politeja» 2024, nr 1.
- Stern D., *Komentarz Żydowski do Nowego Testamentu*, przekł. A. Czwojdrak, Warszawa 2024.
- Sutor J., *Immunitet państwa i immunitet dyplomatyczny a ściganie i karanie zbrodni o charakterze międzynarodowym w świetle statutu rzymskiego*, «Przegląd Sejmowy» 2017, nr 11–12.
- Szewczyk P., *Ewolucja kognicji międzynarodowych organów sądowych funkcjonujących na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] B. Mielnik (red.), *Z problematyki źródeł prawa międzynarodowego*, Wrocław 2017.
- Szpak A., *Proliferacja trybunałów międzynarodowych oraz jej pozytywne i negatywne strony (ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowych trybunałów karnych)*, «Przegląd Prawa Publicznego» 2011, nr 11.
- Taborowski M., *Zgodność ustawy z Traktatem ustanawiającym Wspólnotę Europejską jako przedmiot pytania prawnego do Trybunału Konstytucyjnego. Glosa do postanowienia WSA z dnia 16 listopada 2005 r., I SA/OI 374/05*, «Europejski Przegląd Sądowy» 2006, nr 5.
- Tocqueville de A., *O demokracji w Ameryce*, przekł. B. Janicka, M. Król, Warszawa 2019.
- Widłak T., *Nauka prawa międzynarodowego Hansa Kelsena*, «Państwo i Prawo» 2020, nr 3.
- Wierczyńska K., *Hierarchia zbrodni w prawie międzynarodowym*, «Państwo i Prawo» 2016, nr 1.
- Wierczyński G., *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Wielomski A., *Wstęp do współczesnej myśli politycznej*, Warszawa 2023.
- Wiśniewski A., *Uwagi o multiplikacji sądów międzynarodowych*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 2016, nr 2.
- Wittgenstein L., *Tractatus logico-philosophicus*, przekł. B. Wolniewicz, Warszawa 2012.
- Zajadło J., *Filozofia prawa międzynarodowego?*, «Państwo i Prawo» 2007, nr 2.